

SOSYAL DÜZEN KURALLARININ İŞLEVİ

Yusuf KARAKOÇ¹

İnsanların bir arada yaşama zorunluluğu, toplum halinde yaşamının birtakım kurallara bağlanmasını gerektirmektedir. İnsanların oluşturdukları toplumların bir düzen içinde olması gerekmektedir. Toplum halinde yaşayan insanların kendilerine, birbirlerine ve topluma (onun adına devlete ve diğer oluşumlara) karşı bazı ödevlerinin varlığı kabul edilmektedir, kaçınılmazdır. İşte bu davranış tarzını-ödevi belirleyen ve buna karşı davranılması halinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini ortaya koyan kurallara sosyal düzen kuralları denilmektedir. Başka bir deyişle, bu sosyal düzeni-intizamı-düzenliliği sağlayan bir kurallar demetine ihtiyaç vardır. Bu demet, sosyal düzen kurallarını oluşturmaktadır.

İlk insan-ilkel topluluklar için ilk ortaya çıkan ya da çıktığı kabul edilen sosyal düzen kurallarının *din kuralları* olduğu kabul edilmektedir. Bunun doğal olduğu açıktır. Şayet ilk insanın Hz. Adem – Havva olduğuna inanılır, kabul edilirse; Hz. Adem’in bir peygamber olduğuna inanılırsa, Hz. Adem ile Havva ve onların çocukları arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların da din kuralları olması kaçınılmazdır. Kaldı ki, yeryüzünde çok az sayıda insanın yaşadığı dönemlerde kişiler arası ilişkiler – kişilerin toplumla ilişkileri olabildiğince sıg, sade ve zayıftır. Oysa, toplumların büyümesi, ilişkilerin yoğunlaşması ve karmaşıklaşması karşısında mevcut sosyal düzen kurallarının düzeni sağlamada, toplumu bir arada tutmada yetersiz kalması kaçınılmaz olmaktadır.

Din kurallarının daha çok iyi insan-iyi kul olmayı sağlamaya yönelik olması; yaptırımlarının ahiret-öte dünya inancına bağlı olması; günah-sevap nitelendirilmesine tâbi olması; karmaşık ilişkilerin kurulması ile aykırılıkların önlenmesi ve giderilmesinde yetersiz kalma sonucunu doğurmaktadır. Nitekim, bu yüzden insanlar sosyal düzeni oluşturmak ve kalıcı kılmak için “iyi”nin arayışına başlamış; ortak değer – ahlâkî değer oluşturmaya çalışmıştır.

Din kurallarının kaynağının Tanrı’nın iradesi oluştururken, *ahlâk kurallarının* kaynağını insan aklı-insan iradesi-insan vicdanı-toplum vicdanı oluşturmaktadır. Ancak, ahlâkın oluşmasında dinin de büyük bir etkisi-katkısı bulunmaktadır. Dinin yasak ettiği bir davranışın ahlâkın emrettiği bir davranış-ödev olması düşünülemez. Aslında, insanoğlu bir yandan ahlâkı oluştururken, din de kendi içinde ayrıntılı kurallar koymaya, toplumu huzur –güven içinde yaşamaya sevk eden yol ve yöntemleri devreye sokmaya başlamıştır. Nitekim, ilk insan-ilk toplum döneminde vaz’edilen din ile günümüze yakın dönemde vaz’edilen dinler arasında kapsam bakımından çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, son ilâhî din olarak kabul edilen İslâmiyete ilişkin temel kaynak Kur’an ve onun bir anlamda açıklama

1 Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mali Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

ması-yorumu sayılabilecek olan Sünnette sadece iyi kul; kul-Tanrı ilişkilerini düzenleyen iman-ibadet kuralları bulunmamakta; aynı zamanda kişiler arası ilişkilere – kişiler ile toplum arasındaki ödev-hak-yetki paylaşımına ilişkin kurallar da yer almaktadır. Başka bir deyişle, İslâm dini, hem dine (iman-ibadet), hem ahlâka, hem de hukuka ilişkin (muamelat) kuralları içermektedir. Zaten, dinin amacı ile ahlâkın ve hukukun amacı arasında mutlak bir farklılığın olduğundan da söz edilemez. Hepsi, insanı iyi-doğru-dürüst olmaya-kalmaya; böyle insanlardan oluşan bir toplum oluşturmaya; aykırı davranışlara da engel olmaya çalışmaktadır.

Din kurallarının – ahlâk kurallarının sosyal düzeni sağlama ve kalıcı kılmada yetersiz kalması; dünyevî müeyyide içeren hukukun ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Aslında bu süreç biri diğerinden tamamen bağımsız ve bağlantısız gelişebilecek, değişebilecek, oluşabilecek bir süreç değildir. Hal böyle olunca, ahlâkın dinden; hukukun ahlâk ve dinden tamamen soyutlanması düşünülemez. Ancak, ahlâkın tamamen din kaynaklı; hukukun tamamen ahlâk ve din kaynaklı olduğunu iddia etmek de mümkün değildir. Hepsi belli ölçülerde, bir arada ve bütününe destek olarak var olmalı; var kalmalıdır. Aksi halde, hiçbiri tek başına sosyal düzen sağlama işlevini eksiksiz olarak yerine getirmesi düşünülemez. Nitekim, son yıllarda bu sosyal düzen kurallarından hukuka öncelik verilmekte; hep hukuk vurgusu yapılmaktadır. Ancak, başta ülkemiz olmak üzere, yeryüzünde hukuka aykırılıklar sona ermemekte; uyuşmazlıklar tarafları tatmin edecek bir çözüme kavuşturulamamaktadır. Çünkü, kurallar konularak hukuk oluşturulabileceği sanılmaktadır. Ancak, kuralların hukuk oluşturmalarının değil, hukuka ulaşmanın aracı olduğu unutulmaktadır.

* * * * *

Hukukun evrensel olup olmadığı tartışmaları devam etmektedir. Ancak, benim anlayış ve kavrayışım hukukun evrensel olduğu yönündedir. Hukuk arayışı, iki insanın var olduğu günden başlayıp iki insanın kalacağı güne kadar devam edecek olan bir akışı ifade etmektedir. Kural-kanun ile hukuku eş anlamda kullananlar şüphesiz hukukun evrensel olmadığı anlayışını benimseyenlerdir. Oysa hukuk, hak ve adalet arayışının adıdır. Bu arayışın insanlığın ortak arayışı olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak, bu arayışın her zaman tam bir samimiyet ve dürüstlük içinde sürdüğünü söylemek mümkün değildir. Çoğu zaman insanoğlu, bu arayışta dürüst ve samimi davranmamış; kendi lehine sonuçlar çıkarma gayreti içine girmiştir. Kuralların, kavramların, kurumların kötüye kullanılmasını hukukun bir ifadesi, bir uygulama biçimi olarak kabul etmek, nitelendirmek mümkün değildir.

Hukuk, saf ve temiz; samimi ve dürüst bir hak ve adalet sevdasıdır. Bunun dışında oluşan-gelişen-değişen hiçbir arayış hukuku temsil edemez.

Hukukun varlığını-oluşumunu sadece din temelli düşünmemek gerekir. Ancak, hukuku dini inanç ve ilkelerden tamamen bağımsız olarak düşünmemek gerekir. Çünkü, hukuk sadece bir arayışın adı olmayıp bir oluşun, bir duruşun, bir uygulayışın da adıdır. Kişilerin vicdanlarında huzur ve güveni sağlayan bir uygulama olmadığı yerde hukuktan-hakların tesliminden-toplumun selametinden söz edilemez.

Hukuk, hak ve adalete dayanmak zorundadır. Hukuk, adaletle düzen sağlamanın adıdır. Adaletsiz düzen, yalancı düzendir; cebre dayanır, zorbalığa dayanır. Eşyanın tabiatına uygun olmayan bir yolla temin edildiği için de yıkılması haklıdır. Düzen, kişilerin iç disiplininin bir sonucu olarak oluşmalıdır. Ancak, bir şeyi asla unutmamak gerekir; kıyamet vardır; ahiret haklıdır; insanlığın o sona günbegün yaklaşmakta olduğu muhakkaktır. Bunun emareleri, hastanelerin, hapishanelerin, adliye binalarının çokluğudur.

İnsanlar huysuz ve huzursuz; gergin ve tedirgin; saldırgan ve hastalıklı bir ruh hali içindedir. Bir türlü tatmin olmamaktadır. İçinde-gönlünde oluşan büyük bir boşluğu-suzluğu-doyumsuzluğu bir türlü giderememektedir. Kendine yönelmekte; zaman zaman değiştiremediği dünyada kendini değiştirme-intihar etme düşüncelerine kapılmaktadır. Et-rafına saldırmaktadır.

Kişinin iç alemi hukukun ilgi duyduğu bir alan değildir. Hukuk, fiillerle-faillerle-dışa vurulmuş irade açıklamalarıyla ilgilenmektedir. Düzensiz fiiller, anlamsız kaviller ve zıtlamaçı faillerle baş edilemez hale gelmiştir. Hukuk adına son sözü söylemesi gereken yargı çaresizdir. Yargıya varanın kendisine hayrı yoktur.

Her insan içine doğduğu toplumun etkilerine açıktır. Olumlu-olumsuz etkilenmeler kaçınılmazdır. Eğitim şarttır. Vicdan eğitimi; iyi-kötü; doğru-yanlış; adalet- haksızlık; uygun-uygun olmayan; düzgün-düzgün olmayan eğitimi şarttır. Bu süreci başlatmadan ve sağlıklı bir biçimde yürütemeden anlamlı sonuçların alınması mümkün değildir. Hayatta anlamlı bir karşılığı olmayan bir anlayışın-kavrayışın-girişimin anlamlı bir sonucu olmayacaktır.

* * * * *

İnsanların hukuka/ahlâka aykırı davranıp davranmamaları bakımından iki disiplinden söz etmek mümkündür. Bunlardan birisi iç disiplin; diğeri ise, dış disiplindir. *İç disiplin*, kişinin kendi kendini kontrol edebilmesi; *dış disiplin* ise, kişinin başkaları-toplum-devlet tarafından kontrol edilmesidir. İç disiplin sağlanmadıkça, dış disiplinin sağlanması mümkün değildir. Zorla sağlanan dış disiplinle anlamlı ve kalıcı sonuçlar elde edilmesi imkân ve ihtimali yoktur. Bu nedenle, öncelikle ve özellikle iç disiplini sağlayabilecek birtakım mekanizmaların kurulması, eğitimlerin sağlanması gerekir. İç disiplini oluşturacak en önemli eğitim, herhalde ahlâkî değerler eğitimi olsa gerektir. Bunu bazen dine dayalı ahlâk eğitimi diye ifade etmek mümkündür. Önemli olan değerler eğitimidir; bu eğitim dine ya da felsefi inançlara dayalı da olabilir. İç disiplini sağlayabildikçe, sağlayabildiği müddetçe bunun neye dayalı olduğu çok anlam ifade etmeyebilir. Bir ateistin de iç disiplini çok yüksek biri kişi olması mümkündür.

Dış disiplinin öncelikle ve özellikle hukuk aracılığıyla sağlanması gerekir. Ancak, iç disiplini sağlanmamış bir toplumda, yalnız başına hukukun dış disiplini sağlanması mümkün değildir. Çünkü, iç disiplini sağlanmamış insanlardan oluşan toplumlarda dış disiplin sağlanamaz. Bunun en çarpıcı örneği Türkiye'dir. Türkiye, Dünyanın en fazla nüfusa sahip

ülkesi; İstanbul Avrupa'nın ve dünyanın en fazla nüfusa sahip şehri olmamasına rağmen şu an Avrupa'nın en büyük Adliye Sarayı İstanbul'da Çağlayan'da; Dünyanın en büyük Adliye Sarayı da yine İstanbul'da Kartal'da yer almaktadır. İstanbul'da başka Adliye Sarayları (Bakırköy Adliye Sarayı) da hizmet vermeye devam etmektedir. Ayrıca, İstanbul'a iki ayrı ve büyük Adliye Sarayına daha ihtiyaç olduğu söylenmektedir. Adliye Saraylarını yaparak oralarda çok sayıda hâkimi, savcuyu, avukatı ya da diğer yargı alanında faaliyet gösteren uzmanı çalıştırarak bu dış disiplini sağlama imkân ve ihtimali bulunmamaktadır.

Hukuk ve yargı, çaresizlerin son sığınağıdır. İnsan, çaresiz kalınca hukuka-yargıya başvurmak zorunda kalınmaktadır. Oysa, kişileri çaresiz bırakmamak; hukuka-yargıya muhtaç hale getirmemek gerekir. Yargının tatmin edici olmaması, kişilerin çaresizliklerini artırmaktadır. Hukukun bir amaç olmadığını; sosyal düzeni kurma ve korumada çok önemli bir araç olduğunu unutmamak gerekir. Hukukun yetersiz kalması halinde, kaba güce başvurmak düşünülmemelidir. O halde, geriye dönüp belki hukuk dışında kalan sosyal düzen kurallarına daha fazla önem vermelidir. Hukuku ilgilendirecek ilişki bozukluklarına yol açmayacak bir ortamın oluşturulmasına çalışılmalıdır. Hukuk, dışa vurulanlarla ilgilidir. Olumsuz dışa vurmayı önleyecek iç kontrol mekanizmalarını geliştirmek gerekir. Belki bunu dinle-ahlâkla sağlama yoluna gitmek gerekir. Bu yönün-yanın tartışılmasının da gündeme alınması düşünülmelidir. Önemli olan, kişi ve toplum huzuru, güveni ve mutluluğudur.

Not: Yukarıda yer alan metin bu konuda hazırlanmış nihai metin olmamakla birlikte, ilk elde sesli düşünme sadedinde karalanan satırlardan ibarettir.